

Rax Ottomanica: Η από παλαιά ερχόμενη «νέα» τάξη πραγμάτων της Τουρκίας

Δρ. Πέτρος Βιολάκης* & Δρ. Δημήτρης Σταθακόπουλος**

Τον τελευταίο καιρό, έγινε ξεκάθαρο ότι ο πρόεδρος Ερντογάν σταθερά και συστηματικά όχι απλώς απομακρύνει τη Τουρκία από την Ευρώπη, αλλά την εκτροχιάζει από την Ευρωπαϊκή της πορεία. Τα σημάδια είναι πια σαφή: αυτός ο εκτροχιασμός δεν «είναι λάθος» δεν οφείλεται ούτε σε εσφαλμένο σχεδιασμό ούτε και σε διαχειριστική ανεπάρκεια, αλλά αποτελεί συνειδητή στρατηγική επιλογή.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ίδιος ο Ερντογάν από το 2004 ανέφερε την Ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας ως πρώτη προτεραιότητα, μια άποψη που συμερίζονταν και το 62% της Τουρκικής κοινής γνώμης (Eurobarometer, 2004: 5). Όπως σημειώνεται από αναλυτές, η υποψηφιότητα για ένταξη στην Ε.Ε. της Τουρκίας, αποτέλεσε την πιο σημαντική πρόκληση στην 200ετή ιστορία του Οθωμανικού και Τουρκικού κράτους για ενσωμάτωση Ευρωπαϊκών προτύπων πολιτικής, οικονομίας και πολιτισμού (Grigoriadis, 2006:148; CamyarandTagma, 2010; Çakar, 1998). Οι σημαντικότερες προσπάθειες ενσωμάτωσης δυτικών προτύπων από την Τουρκία, ξεκινούν κατά την περίοδο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, το 1792, μετά την ήττα του Σουλτάνου Σελίμ 3^{ου} από τη Ρωσία, ακολούθως το 1839-1876, με το λεγόμενο κίνημα Τανζιμάτ, το οποίο στόχευε στον πλήρη εκσυγχρονισμό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η τελευταία προσπάθεια μεταρρυθμίσεων πραγματοποιήθηκε από τον Κεμάλ Ατατούρκ (Aybey, 2004: 20; Kramer, 1991: 64) η οποία και τερματίστηκε από τον Τούρκο Πρόεδρο Ερντογάν, ο οποίος φέρεται να συνδέεται περισσότερο με τις μνήμες του παρελθόντος παρά με τον εκσυγχρονισμό της χώρας.

Όπως εύλογα είχε αναδείξει ως προς τη σημαντικότητά του, ο Αντιστράτηγος ε.α. Ιωάννης Μπαλτζώης, ο Εθνικός Όρκος της Τουρκίας, στον οποίο αναφέρεται τακτικά ο Ερντογάν, δημιουργεί ένα διαφορετικό πλαίσιο αντίληψης της πραγματικότητας (σε σχέση με το δυτικό κόσμο) ο

οποίος τεχνηέντως με διάφορες πολιτικές, χρησιμοποιείται –μεταξύ άλλων- για την συγκρότηση της νέας-Οθωμανικής ταυτότητας.

Η αναβίωση αυτή του Οθωμανισμού δεν είναι καινούρια τάση, για τους μελετητές της Τουρκικής-Οθωμανικής Ιστορίας. Όπως σημειώνεται από πολλούς ερευνητές όλες οι μεταρρυθμίσεις (δυτικοποίηση) της Τουρκίας, στόχευαν στην ενδυνάμωση της εξωτερικής πολιτικής με το σκεπτικό της επαναφοράς της «δόξας» της Οθωμανικής αυτοκρατορίας (Camyar and Tagma, 2010). Αυτό το σκεπτικό παραμένει ακόμα και σήμερα αναλλοίωτο, ενώ εξηγεί την αντίδραση της Τουρκίας σε πολλές καταστάσεις (αμφισβήτηση Ελληνο-Τουρκικών συνόρων & συνθήκης Λοζάνης, Κυπριακό κ.α.). Τα δεδομένα αυτά, αποδεικνύουν μια έντονη διαφοροποίηση στη θεσμική αντίληψη της Τουρκίας σε σχέση με αυτή της Ε.Ε., με την Τουρκία να δηλώνει απρόθυμη να γεφυρώσει αυτό το χάσμα ή να υποκρίνεται ότι διαπραγματεύεται και να συμμορφώνεται.

Η ύπαρξη ενός εναλλακτικού σχεδίου είχε ανακοινωθεί (ήδη) από τον ίδιο τον Ερντογάν και αποτέλεσε στόχο από τα χρόνια που διετέλεσε δήμαρχος της Κωνσταντινούπολης (1994-1998). Βασιζόμενο σε αυτό το σκεπτικό, το κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (που ίδρυσε ο ίδιος) ξεκίνησε μια σειρά μεταρρυθμίσεων με στόχο την δημιουργία ενός Νέο-Οθωμανικού κράτους το οποίο θα βασιζεται στην Ισλαμική θρησκεία. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές εμπεριέχουν στοιχεία της θεωρίας εξευρωπαϊσμού, με τη σημαντικότερη διαφορά ότι αντί για εμφύσηση των Ευρωπαϊκών θεσμών και δομών, συγκροτείται μια διαφορετική ταυτότητα που βασίζεται στο Ισλάμ και το Νέο-Οθωμανικό τρόπο που γίνονται τα πράγματα. Ως εκ τούτου, αυτό που δεν βλέπουμε, είναι μια «δυτικοποίηση της ταυτότητας», ή μια διασύνδεση των «ευρωπαϊκών ωφελημάτων» με την Τουρκία στη ρητορική του προέδρου προς τον Τουρκικό λαό (εντός και εκτός συνόρων), με ότι αυτό και αν συνεπάγεται.

Τα ποσοστά υιοθέτησης μιας «Ευρωπαϊκής Ταυτότητας» παραμένουν χαμηλά μέχρι και το 2016 (λίγο πριν το πραξικόπημα), όπου αποτυπώνεται με ιδιαίτερα χαμηλό ποσοστό (24,4% των ερωτηθέντων) η προτεραιότητα για την ανάπτυξη Ευρωπαϊκής ταυτότητας (Atli, 2016). Τα δεδομένα αυτά σε συνδυασμό με τη μακροχρόνια πορεία της Τουρκίας ως υποψήφιο για ένταξη μέλος στην Ε.Ε., συνέβαλαν στο ότι αντί της Ευρωπαϊκής/ Δυτικής ταυτότητας της Τουρκίας, να δημιουργηθεί «στρατηγικός χώρος και χρόνος» για μια διαφορετική νοηματική πλαισίωση, που τελικά θα οδηγήσει σε μια διαφορετική συγκρότηση ταυτότητας. Ως εκ τούτου, μια σύντομη ανάλυση των πολιτικών της Τουρκικής κυβέρνησης αποκαλύπτει ότι τα οφέλη της Ε.Ε. (τελωνειακή ένωση, οικονομική άνοδος κλπ.) αποδόθηκαν στην κυβέρνηση Ερντογάν, η οποία με τη σειρά της τα συνέδεσε σταδιακά με την νέα-Οθωμανική ταυτότητα. Αντιστρόφως, τα δεινά που προήλθαν εκ των αποφάσεων της κυβέρνησης Ερντογάν αποδίδονται σε εξωτερικούς/δυτικούς παράγοντες.

Με τον τρόπο αυτό δημιουργούνται «αυτοματισμοί σκέψης» στην απόδοση αιτιότητας: διευκολύνει στην απόδοση των όποιων λάθος χειρισμών της κυβέρνησης Ερντογάν σε εξωγενείς παράγοντες (δυτικοί – μη μουσουλμάνοι) και την απόδοση θετικών/ωφελημάτων στην ίδια την κυβέρνηση (αποκλειστικά).

Οι πολιτικές αυτές καθώς και η ύπαρξη ενός εναλλακτικού σχεδίου είχε ανακοινωθεί (ήδη) από τον ίδιο τον Ερντογάν από τα χρόνια που διετέλεσε δήμαρχος της Κωνσταντινούπολης (1994-1998). Με την ίδρυση του κόμματος «Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης» το 2001, ο Ερντογάν ξεκινά μια σειρά μεταρρυθμίσεων με στόχο την δημιουργία ενός Νέο-Οθωμανικού κράτους το οποίο θα βασίζεται στην Ισλαμική θρησκεία. Ένα χρόνο νωρίτερα, ο Αχμέτ Νταβούτογλου (2000) εκδίδει το βιβλίο του «το Στρατηγικό Βάθος», όπου αναβαθμίζει (νοηματικά) την Τουρκία από περιφερειακή σε κεντρική δύναμη η οποία δύναται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο σε διάφορες περιφέρειες παγκοσμίως ενώ παράλληλα απορρίπτει την αποτύπωση ότι η Τουρκία αποτελεί γέφυρα μεταξύ του Ισλάμ και της Δύσης. Η απόρριψη αυτή είναι απότοκη της θεώρησης ότι η Τουρκία θα πρέπει να σταματήσει να αποτελεί εργαλείο προώθησης στρατηγικών συμφερόντων άλλων χωρών, και αντί αυτού να αρχίσει να υλοποιεί πολιτικές αντάξιες της οθωμανικής της παρακαταθήκης και γεωγραφικής της θέσης.

Η αποτύπωση αυτού του νέου ιστορικό-πολιτικού αφηγήματος, σε συνδυασμό με τη ρητορική του προέδρου Ερντογάν, δημιούργησαν (και δημιουργούν) ειδικές συνθήκες μάθησης ή αλλιώς (επαν)εκπαίδευσης της κοινής γνώμης στο νέο ιδεολογικό και δομικό/οργανωτικό του πλαίσιο. Πλέον της ρητορικής, η οργανωτική/δομική υλοποίηση του εν λόγω σχεδίου ξεκίνησε από το 2012 με την ανακοίνωση ότι ο διαχωρισμός των εξουσιών είναι εμπόδιο. Ακολούθως, το 2014 ψηφίζεται νόμος που ενισχύει τις εξουσίες του υπουργού δικαιοσύνης, ενώ κατοχυρώνεται με νόμο η λογοκρισία του ιντερνέτ και συλλογή προσωπικών δεδομένων των χρηστών του διαδικτύου. Επιπλέον, προτρέπονται οι μαθητές να μελετούν το Κοράνι και παράλληλα μετατρέπονται όλα τα σχολεία σε θρησκευτικά σχολεία. Στα πλαίσια αυτά, και με γνώμονα ότι η βάση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας είναι το Ισλάμ, αυξάνονται οι αναφορές προς το Ισλάμ (αναφορά ότι την Αμερική ανακάλυψαν πρώτα Μουσουλμάνοι). Παράλληλα ανακοινώνεται η κατασκευή τεμένων σε 80 από τα 100 κρατικά πανεπιστήμια.

Στα πλαίσια περαιτέρω ενίσχυσης του Ισλαμικού-τρόπου ζωής/ταυτότητας ο Ερντογάν κατηγορεί τους «δυτικούς» ότι μισούν τους Μουσουλμάνους αλλά αγαπούν τα χρήματά τους ενώ γίνεται υπόδειξη στους Τούρκους μαθητές να γνωρίσουν πρωτίστως Τούρκους μουσικούς, Μουσουλμάνους επιστήμονες και ακαδημαϊκούς. Το σχέδιο για την επανασύσταση της Νέο-Οθωμανικής ταυτότητας προχωρά με την

απόφαση της 19^{ης} εθνικής συνόδου για την υποχρεωτική διδασκαλία της Οθωμανικής γλώσσας στα λύκεια της χώρας, ενώ ανοίγει ο δρόμος για αναβίωση (υποχρεωτικά) του Ισλαμικού Σουνιτικού δόγματος στα Τουρκικά σχολεία. Σε επίπεδο ρητορικής ο πρόεδρος Ερντογάν γίνεται πιο επιθετικός αναγνωρίζοντας τη μετανάστευση ως μέσο κατάκτησης-επέκτασης του Ισλάμ (Hijrah) (Observer, 2016), ενώ παράλληλα ασκεί δριμυία κριτική προς την Ε.Ε. σχετικά με την μη-ένταξη της Τουρκίας.

Οι προσπάθειές του για συγκρότηση νέας ταυτότητας και έλεγχο φαίνεται να αποδίδουν, τουλάχιστον εντός της Τουρκίας. Το αποτυχημένο πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου, ανέδειξε τον αντίκτυπο που είχε η μεταρρυθμιστική προσπάθεια του Ερντογάν. Το γεγονός ότι περισσότεροι από 80.000 Ιμάμηδες καλούσαν στο όνομα του Κορανίου και μέσω προσευχών (Αζαν) τους πολίτες στους δρόμους κατά της απόπειρας του πραξικοπήματος (Khan, 2016; Karvounopoulos, 2016; EuroNews, 2016) αποδεικνύει την ύπαρξη εναλλακτικών του κράτος, διοικητικών δομών που βασίζονται στη θρησκεία.

Η Τουρκία έχει εισέλθει ή εισέρχεται σε μια προ-Τανζιμάτ κατάσταση, δηλαδή σε μια κατάσταση όπου το σύστημα διακυβέρνησης βασίζεται στη Σαρία και την ευρύτερη Νέο-Οθωμανική αντίληψη των πραγμάτων, που συμπεριλαμβάνει την «Pax Ottomanica», κατά την οποία δεν υπάρχουν γεωγραφικοί περιορισμοί στην κυριαρχία του Σουλτάνου. Αυτό γίνεται κατανοητό, και από τις δηλώσεις του Τούρκου προέδρου, στις οποίες επιθυμεί να αποτυπωθεί ως προστάτης των Μουσουλμάνων της Ε.Ε. και με ότι συνεπάγεται αυτό (Simpson, 2018). Μάλιστα, στις ίδιες δηλώσεις, προτρέπει τους Μουσουλμάνους της Ε.Ε., να «αναλάβουν ενεργό ρόλο στις χώρες που ζούνε» (Simpson, 2018).

Στην ευρύτερη Νέο-Οθωμανική αντίληψη των πραγμάτων εντάσσεται και η αμφισβήτηση της Συνθήκης της Λωζάνης από τη μεριά της Τουρκίας (Kramer, 1991: 64). Όπως δήλωσε ο Τούρκος Πρόεδρος, «η Λωζάνη δεν είναι μια συνθήκη που δεν μπορεί να συζητηθεί. Σε καμία περίπτωση δεν είναι ένα ιερό κείμενο. Και φυσικά θα τη συζητήσουμε» (NOVINITE, 2016; eKathimerini, 2016). Η δήλωση αυτή του Ερντογάν (α) επιβεβαιώνει τη γενική φιλοσοφία αμφισβητήσεων από τη μεριά των Τούρκων, (β) επιβεβαιώνει ότι όποιες συμφωνίες υπάρχουν/θα υπάρξουν είναι βραχυπρόθεσμες και ανά πάσα στιγμή αμφισβητήσιμες [όλα τα μη-ιερά κείμενα υπόκεινται σε αμφισβήτηση], (γ) εγείρει ερωτήματα ως προς την αξιοπιστία της Τουρκίας σε διεθνείς συμφωνίες και θεσμούς (συμπεριλαμβανομένων NATO, ΕΕ) και (δ) εγείρει σοβαρά ερωτήματα ως προς την απόφαση της Τουρκίας να εμφανίζεται ως προστάτης των απανταχού μουσουλμάνων, όταν θεωρήσει ότι βρίσκονται σε κίνδυνο (καταλύοντας την έννοια εθνικής κυριαρχίας του εκάστοτε κράτους). Δεδομένου των ανωτέρω, μπορεί κάποιος να συμπεράνει ότι η υποψηφιότητα της Τουρκίας ήταν τελικά ένα μέσο για την αποκόμιση

οικονομικών ωφελημάτων παρά μια αυτόβουλη επιλογή για δυτικοποίηση. Αυτό επιβεβαιώνει και μια δήλωση που είχε κάνει ο Ερντογάν στην αρχή της πολιτικής του σταδιοδρομίας. Όπως χαρακτηριστικά είχε δηλώσει «η δημοκρατία είναι σαν ένα τρένο. Αποβιβάζεσαι μόλις φτάσεις στον προορισμό σου» (Economist, 2016). Ο προορισμός για τον πρόεδρο Ερντογάν ήταν πάντα η δημιουργία μιας Νέο-Οθωμανικής ταυτότητας και αυτοκρατορίας, το βλέπουμε στη Συρία, το βλέπουμε και στη Λιβύη.

* Ο Δρ. Πέτρος Βιολάκης είναι Λέκτορας στο προπτυχιακό και μεταπτυχιακό πρόγραμμα του South Wales, στην Ελλάδα (IST College), είναι εταίρος στο Εργαστήριο Στρατηγικής Επικοινωνίας και Μέσων Ενημέρωσης του τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς και παράλληλα Διευθνής Ερευνών και μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου στο Κέντρο Διεθνών Στρατηγικών Αναλύσεων (ΚΕΔΙΣΑ). Είναι κάτοχος διδακτορικού διπλώματος (PhD) στην Πολιτική Επιστήμη από το Πανεπιστήμιο του Έξετερ (Ηνωμένο Βασίλειο), μεταπτυχιακού διπλώματος (MA) στις Διεθνείς Σχέσεις από το Πανεπιστήμιο Ιντιανάπολις (ΗΠΑ), μεταπτυχιακού στη διοίκηση επιχειρήσεων (MBA) με κατεύθυνση Μάρκετινγκ και προπτυχιακού (BSc) στην Πληροφορική από το πανεπιστήμιο του Χερτφορντσαίρ (Ηνωμένο Βασίλειο). Οι έρευνες του σχετίζονται με τον «Εξευρωπαϊσμό» των ενόπλων δυνάμεων και της αμυντικής βιομηχανίας των κρατών μελών της Ε.Ε., την συγκρότηση Στρατηγικής Ταυτότητας, τις πολιτικές, την Έρευνα και Ανάπτυξη, κα. Προσφάτως εξέδωσε επιστημονικό βιβλίο, με τίτλο «Europeanisation and the Transformation of EU Security Policy: Post-Cold War Developments in the Common Security and Defence Policy» (Routledge 2018), όπου εξετάζει την ΚΠΑΑ σε σχέση με σημαντικούς παράγοντες όπως: αμυντική βιομηχανία, πολιτικές αποφάσεις, στρατηγική κουλτούρα, E&A, παγκοσμιοποίηση, ΗΠΑ, NATO κ.α..

** Ο Δημήτριος Σταθακόπουλος είναι Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου και κατέχει πτυχίο Νομικής από το Ε.Κ.Π.Α.. Στο γνωστικό του αντικείμενο συμπεριλαμβάνονται οι ιστορικές και κοινωνικές δομές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η Καθ' ημάς Ανατολή και η συμβολή των Ρωμιών στο μουσικό θέαμα και ακρόαμα, το σύγχρονο κοινωνικοπολιτικό σύστημα της Τουρκίας και η επιρροή του Ισλάμ στις πολιτισμικές και κοινωνικοπολιτικές δομές της Μέσης Ανατολής. Είναι συγγραφέας πολλών άρθρων και βιβλίων μεταξύ των οποίων διακρίνονται τα εξής: Ιστορικές και Κοινωνικές Δομές του Μουσικού Θεάματος και

Ακροάματος στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η Συμβολή των Ρωμιών. (Νέα Υόρκη : Seaburn, 2016), Η Ναυμαχία του Ναυαρίνο μέσα από το ιστορικό βιβλίο του Ζήση Σωτηρίου (Νέα Υόρκη : Seaburn, 2015), Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Müzik ve Gösteri Sanatlarının Tarihsel ve Sosyokültürel Yapısı – Rum ve Levanten Sanatçıların Katkıları (2016). Είναι δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω, Μέλος του Δικηγορικού Συλλόγου Πειραιώς και Μέλος του Δ.Σ. της Ενιαίας Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Συμβάσεων (Ε.Α.Α.ΔΗ.ΣΥ.). Διαθέτει πλούσια διδακτική, κοινωνική, πολιτισμική και αθλητική δράση. Κατέχει την Αγγλική, Ιταλική, Γαλλική, και επαρκώς την Τουρκική γλώσσα.

Βιβλιογραφία

ABC/Reuters (2016) *Turkish President Erdogan handed more power to suspend rights following failed coup*, 22 July, [Online], Available:

<http://www.abc.net.au/news/2016-07-22/turkish-president-handed-more-power-to-suspend-rights/7650916> [1 December 2016].

Akyol, M. (2012) *Turkey: Fears of Illiberal Democracy*, 27 December, [Online], Available: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2012/al-monitor/turkey-democracy-akp.html> [27 November 2016].

Al Jazeera (2014) *Turkey tightens control over judiciary*, 16 February, [Online], Available:

<http://www.aljazeera.com/news/europe/2014/02/turkey-tightens-control-over-judiciary-201421514231731579.html> [1 December 2016].

AsiaNews (2014) *Erdogan's new Turkey to requires all students to study the Qur'an*, 15 September, [Online], Available:

<http://www.asianews.it/news-en/Erdogan%27s-new-Turkey-to-requires-all-students-to-study-the-Qur%27an-32153.html> [28 November 2016].

Atlı, A. (2016) *ASIA TIMES - Survey shows Turks upset with US, but willing to join European Union*, 24 May, [Online], Available:

<http://atimes.com/2016/05/survey-shows-turks-upset-with-us-but-willing-to-join-eu/> [1 July 2016].

Aybey, A. (2004) 'TURKEY AND THE EUROPEAN UNION RELATIONS: A HISTORICAL ASSESSMENT', *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, vol. 4, no. 1, pp. 19-38.

- Baker, L. (2016) *After failed coup, what sort of Turkey does Erdogan want?*, 11 October, [Online], Available: <http://www.reuters.com/article/us-turkey-erdogan-nationalism-idUSKCN12B1GD> [1 December 2016].
- BBC (2014) *Muslims found Americas before Columbus says Turkey's Erdogan*, 15 November, [Online], Available: <http://www.bbc.com/news/world-europe-30067490> [27 November 2016].
- Çakar, N. (1998) 'A STRATEGIC OVERVIEW OF TURKEY', *JOURNAL OF INTERNATIONAL AFFAIRS*, vol. 3, no. 2, June - August.
- Camyar, I. and Tagma, H.M. (2010) 'Why Does Turkey Seek European Union Membership? A Historical Institutional Approach', *Turkish Studies*, vol. 11, no. 3, September, pp. 371–386.
- Christie-Miller, A. (2014) *Erdogan Launches Sunni Islamist Revival in Turkish Schools*, 12 December, [Online], Available: <http://europe.newsweek.com/erdogan-launches-sunni-islamist-revival-turkish-schools-292237?rm=eu> [27 November 2016].
- Dearden, L. (2016) *President Erdogan says freedom and democracy have 'no value' in Turkey amid arrests and military crackdown*, 18 March, [Online], Available: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/president-erdogan-says-freedom-and-democracy-have-no-value-in-turkey-amid-arrests-and-military-a6938266.html> [27 November 2016].
- Economist, T. (2016) *Getting off the train*, 6 February, [Online], Available: <http://www.economist.com/news/special-report/21689877-mr-erdogans-commitment-democracy-seems-be-fading-getting-train> [28 November 2016].
- eKathimerini (2016) *Erdogan disputes Treaty of Lausanne, prompting response from Athens*, 29 September, [Online], Available: <http://www.ekathimerini.com/212433/article/ekathimerini/news/erdogan-disputes-treaty-of-lausanne-prompting-response-from-athens> [1 December 2016].
- Eurobarometer (2004) *Eurobarometer 62: National Report: Turkey*, [Online], Available:

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb62/eb62_tr_exec.pdf [6 July 2016].

EuroNews (2016) "*CRISIS OF CONFIDENCE" BETWEEN TURKEY AND THE WEST*, 18 July, [Online], Available:

<http://www.euronews.com/2016/07/18/crisis-of-confidence-between-turkey-and-the-west> [1 December 2016].

European Commission (2016) *Turkey 2016 Report*, 9 November, [Online], Available:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2016/20161109_report_turkey.pdf [27 November 2016].

Grigoriadis, I.N. (2006) 'Turkey's Accession to the European Union: Debating the Most Difficult Enlargement Ever', *SAIS Review on International Affairs*, vol. 26, no. 1, Winter- Spring, pp. 147-160.

Hurriyet (2014) *Cumhurbaşkanlığı'na yeni yapılanma*, 9 December, [Online], Available: <http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskanligina-yeni-yapilanma-27737489> [28 November 2016].

Hurriyet (2014) *Erdoğan yargı paketini onayladı*, 12 December, [Online], Available: <http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-yargi-paketini-onayladi-27760843> [28 November 2016].

Hurriyet Daily News (2014) *Nobel Prize not awarded objectively, Erdoğan says*, 3 December, [Online], Available:

<http://www.hurriyetdailynews.com/nobel-prize-not-awarded-objectively-erdogan-says.aspx?pageID=238&nID=75162&NewsCatID=338> [27 November 2016].

Karvounopoulos, P. (2016) *The firm of the coup-opereta in Turkey. All the Events as they took place*, 17 July, [Online], Available:

<http://www.militaire.gr/%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%B9%CE%B1-%CF%80%CF%81%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%B7%CE%BC%CE%B1-2/> [1 December 2016].

Khan, N. (2016) *How opponents of Turkey's coup used the call to prayer to mobilize protests*, 16 July, [Online], Available:

<http://qz.com/734044/how-opponents-of-turkeys-coup-used-the-call-to-prayer-to-mobilize-protests/> [1 December 2016].

Kramer, H. (1991) 'Turkey's Relations with Greece', in Conostas, D. (ed.) *The Greek-Turkish Conflict in the 1990s: Domestic and External Influences*, New York: Palgrave Macmillan.

Lowen, M. (2016) *Turkey torture claims in wake of failed coup*, 28 November, [Online], Available: <http://www.bbc.com/news/world-europe-38123926> [1 December 2016].

MEMRI (2007) *Turkish PM Erdogan in Speech During Term As Istanbul Mayor Attacks Turkey's Constitution, Describing it As 'A Huge Lie': 'Sovereignty Belongs Unconditionally and Always To Allah'; 'One Cannot Be a Muslim, and Secular'*, 22 May, [Online], Available: <http://www.memri.org/reports/turkish-pm-erdogan-speech-during-term-istanbul-mayor-attacks-turkey%E2%80%99s-constitution> [28 November 2016].

Milliyet (2014) *Aramada "makul şüphe" dönemi*, 3 December, [Online], Available: <http://www.hurriyet.com.tr/aramada-makul-suphe-donemi-27696619> [28 November 2016].

Milliyet (2014) *Ders saatlerinde öğrencileri sevindiren değişiklik*, 4 December, [Online], Available: <http://www.milliyet.com.tr/ders-saatlerinde-ogrencileri-egitim-1979486/> [27 November 2016].

Muresan, B. (2014) *GUVERNUL DIN TURCIA VREA SA CONSTRUIASCA CÂTE O MOSCHEE ÎN FIECARE UNIVERSITATE DE STAT*, 22 November, [Online], Available: <https://www.mediasinfo.ro/guvernul-din-turcia-vrea-sa-construiasca-cate-o-moschee-fiecare-universitate-de-stat/2014/11/22/> [27 November 2016].

NOVINITE (2016) *Erdogan: Turkey Will Dispute All Stipulations of Lausanne Treaty*, 22 November, [Online], Available: <http://www.novinite.com/articles/177589/Erdogan%3A+Turkey+Will+Dispute+All+Stipulations+of+Lausanne+Treaty> [1 December 2016].

Observer, T.N. (2016) *Erdogan and the Return of the Ottoman Empire*, 12 May, [Online], Available: <http://newobserveronline.com/erdogan-return-ottoman-empire/> [28 November 2016].

Politics and Press (2014) *Turkey: The Rise and Fall of Secular Democracy*, 23 February, [Online], Available: <http://politicsandpress.com/category/turkey/erdogan/> [27 November 2016].

RT (2016) *Erdogan: EU doesn't want Turkey because 'majority is Muslim'*, 23 June, [Online], Available: <https://www.rt.com/news/347953-erdogan-eu-turkey-muslim/> [28 November 2016].

Simpson, J. (2018) *I am your protector, Erdogan tells Muslims during his EU rally*, 21 May, [Online], Available: <https://www.politicallore.com/i-am-your-protector-erdogan-tells-muslims-during-his-eu-rally/16512> [21 Jun 2019].

The Conservative Tree House (2014) *Turkish President Recep Erdogan Delivers Speech Attacking The West On Behalf Of Islamic State – Proclaims Ideological Favoritism For Rise of New Ottoman Empire*, 14 October, [Online], Available: <https://theconservativetreehouse.com/2014/10/14/turkish-president-recep-erdogan-delivers-speech-attacking-the-west-on-behalf-of-islamic-state-proclaims-ideological-favoritism-for-rise-of-new-ottoman-empire/> [28 Novembre 2016].

The Guardian (2014) *Recep Tayyip Erdoğan: 'women not equal to men'*, 24 November, [Online], Available: <https://www.theguardian.com/world/2014/nov/24/turkeys-president-recep-tayyip-erdogan-women-not-equal-men> [27 November 2016].

The Gulf Today (2014) *Erdogan urges new school curriculum*, 3 December, [Online], Available: <http://gulftoday.ae/portal/cae896ca-b540-4988-bbfc-550ede51e6c5.aspx> [27 November 2016].

Times of Israel (2014) *Erdogan: West doesn't like Muslims, wants them dead*, 29 November, [Online], Available: [Erdogan: West doesn't like Muslims, wants them dead Turkish president, in latest zany comments, says 'foreigners' love Muslim money, wish to see continued conflicts in Mideast](#) [29 November 2016].